

Identifying the Entrepreneurial Business Opportunities in Masjed Soleiman Township

* Mohammad Hossein Mohmedi Kartalaei   ** Hossein Mehdizadeh   *** Nematollah Shiri

* M.Sc. Student, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Ilam University,

Ilam, Iran m.h.mohmedi65@gmail.com

** Assistance Professor, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Ilam

University, Ilam, Iran hossein.mahdizadeh@ilam.ac.ir

*** Assistance Professor, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Ilam

University, Ilam, Iran n.shiri@ilam.ac.ir

Received: 01.06.2022

Accepted: 10.06.2023

P.143-162

Abstract

The main purpose of this study was to identifying the entrepreneurial business opportunities in Masjed Soleiman Township. To achieve this goal, the qualitative paradigm and the Delphi method were used. Delphi panel members included 20 successful entrepreneurs, experts and people with experience in the fields of agriculture, industry and services in Masjed Soleiman that by using snowball sampling method were chosen. After three rounds, a consensus was reached on the opportunities of starting entrepreneurial businesses in Masjed Soleiman Township. The main research tool in the first round of the Delphi study was a questionnaire with open-ended questions and in the second and third rounds, a questionnaire with closed and open-ended questions. According to the results, the most important opportunities for starting entrepreneurial agricultural businesses are, respectively, priority: "Cultivation of medicinal plants", "Fish farming in the margins of Masjed Soleiman dams" and "Modern and industrial greenhouses for greenhouse production". According to the results of the research, the top priorities in the field of opportunities for starting entrepreneurial service businesses in Masjed Soleiman Township include: "Packaging of livestock products such as curd and other similar products", "Packaging of various medicinal plants" and They were "cold storages of agricultural and food products". According to the results of the research, the top priorities in the field of opportunities for starting industrial entrepreneurial businesses in Masjed Soleiman Township were: "Development of downstream petrochemical industries", "Development of downstream industries of aluminum plant" and "Processing of medicinal plants".

Keywords: Agribusinesses, Industrial Businesses, Service Businesses, Business Opportunities.

Corresponding Author: Nematollah Shiri -N.shiri@ilam.ac.ir

شناسایی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در

شهرستان مسجدسلیمان

* محمدحسین مهدی کرتلابی * حسین مهدی‌زاده * ** نعمت‌اله شیری

* دانشجوی کارشناس ارشد، گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران m.h.mohmedi65@gmail.com

** استادیار، گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران hossein.mahdizadeh@ilam.ac.ir

** استادیار، گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران n.shiri@ilam.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۱۴

صص: ۱۶۲-۱۴۳

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان بود که برای رسیدن به این هدف، از پارادایم کیفی و روش دلفی بهره گرفته شد. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش، کارآفرینان موفق، متخصصان و صاحب‌نظران و افراد با تجربه در حوزه‌های کشاورزی، صنعت و خدمات در شهرستان مسجدسلیمان بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی، تعداد ۲۰ نفر از آنان به‌عنوان اعضای پانل دلفی انتخاب شدند. در این پژوهش، پس از سه دور بررسی، نسبت به فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه، اجماع حاصل شد. ابزار اصلی پژوهش در دور اول مطالعه دلفی پرسشنامه با پرسش‌های باز- پاسخ و در دور دوم و سوم، پرسشنامه با پرسش‌های بسته و باز- پاسخ بود. در دور اول داده‌ها با استفاده از روش مقایسه مستمر تجزیه و تحلیل شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دور دوم با ترسیم جدول توزیع فراوانی با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۷ انجام شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دور سوم با ترسیم جدول توزیع فراوانی، محاسبه درصد توافق و ضریب توافق کندال و همچنین، برای اولویت‌بندی انواع فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی، خدماتی و صنعتی از میانگین و انحراف معیار با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۷ بهره گرفته شد. نتایج پژوهش نشان داد که «کشت گیاهان دارویی»، «بسته‌بندی محصولات دامی همچون کشک و دیگر محصولات مشابه» و «گسترش صنایع پایین‌دستی پتروشیمی» به ترتیب مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی، خدماتی و صنعتی در شهرستان مسجدسلیمان بودند.

واژه‌های کلیدی: کسب‌وکارهای کشاورزی، کسب‌وکارهای صنعتی، کسب‌وکارهای خدماتی، فرصت‌های کسب‌وکار

نوع مقاله: پژوهشی

۱- مقدمه

حالی است که بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ نسبت اشتغال در خوزستان ۲۵/۷ درصد برآورد شده که این عدد استان را در جایگاه دوم بیکاری کشور قرار داده است. در این میان شهرستان مسجدسلیمان با ۴۳ درصد بیشترین نرخ بیکاری را در استان دارد (شکل ۱) (گزارش مرکز آمار ایران،

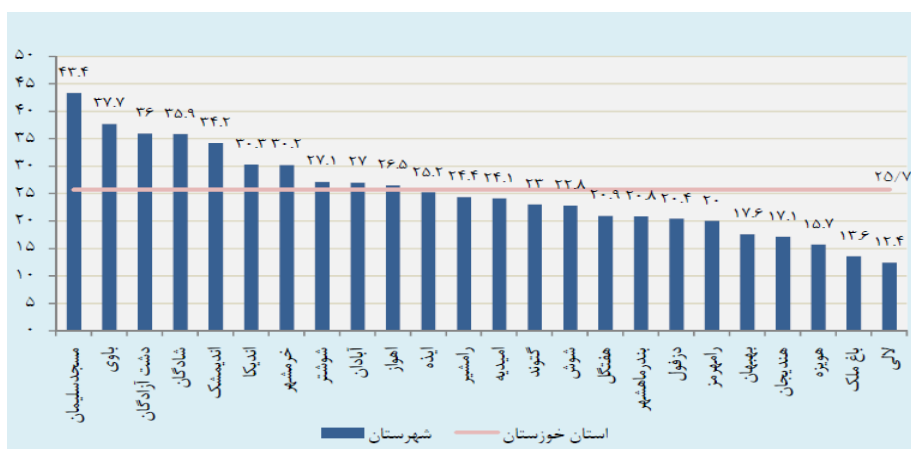
استان خوزستان با دارا بودن ۵/۸۹ درصد از جمعیت کشور، رتبه دوم تولید ناخالص ملی با نفت و رتبه چهارم تولید ناخالص ملی بدون نفت را دارا هست که نشان‌دهنده گردش مالی و تولید ثروت عظیمی است که در این استان اتفاق می‌افتد (وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۶). این در

نویسنده عهده‌دار مکاتبات: نعمت‌الله شیری N.shiri@ilam.ac.ir

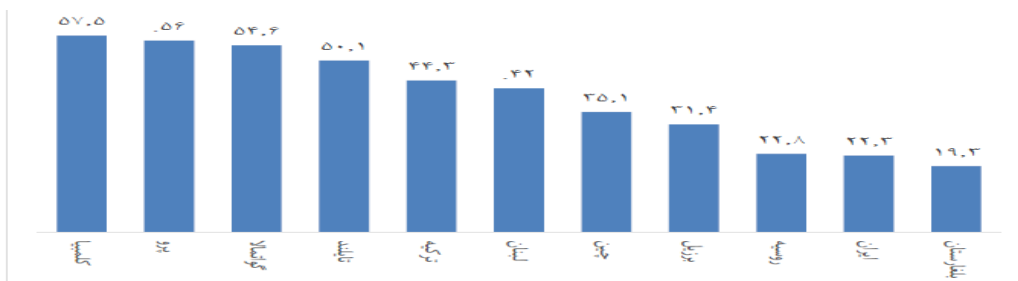

یک ناهمگونی در توزیع منابع سرمایه‌ای در استان خوزستان شده است و هم‌افزایی این عوامل موجب نابرابری توسعه‌ای در مناطق مختلف استان، تغییر فرهنگ کار و بروز بیکاری مزمن، مهاجرت به شهرهای بزرگ، حاشیه‌نشینی و فقیر شدن عدهٔ بیشتری از مردم، بروز مسائل زیست‌محیطی و در نتیجه ناامیدی و خروج نخبگان در بخش مهمی از جمعیت استان شده است (وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۶).

۱۳۹۰). اگرچه گزارش مرکز آمار ایران در آخرین سرشماری مربوط به سال ۱۳۹۵ حاکی از آن است که نرخ بیکاری در استان خوزستان به ۱۴/۳ درصد کاهش یافته است، اما همچنان بالاترین نرخ بیکاری استان خوزستان متعلق به شهرستان مسجدسلیمان با ۲۲/۷ درصد است (گزارش مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). در توضیح این شرایط می‌توان گفت که عدم توجه به برنامه‌های توسعه‌ای مناسب و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در رابطه با مسائل اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی طی سالیان گذشته باعث ایجاد

شکل ۱. مقایسه نرخ بیکاری شهرستان‌های استان خوزستان در سال ۱۳۹۵

شکل ۱. مقایسه نرخ بیکاری شهرستان‌های استان خوزستان در سال ۱۳۹۵

دارد (سازمان دیده‌بان جهانی کارآفرینی^۳، ۲۰۱۶). بر اساس گزارش سازمان دیده‌بان جهانی کارآفرینی در سال ۲۰۱۸ نیز کشور ایران از نظر شاخص درک فرصت‌های کارآفرینی با میزان ۲۲ درصد حائز رتبه ۴۶ را در میان ۵۲ اقتصاد شرکت‌کننده داشته است. بر اساس این گزارش، وضعیت ایران در بین کشورها با درآمد متوسط در نمودار ۲؛ نشان داده شده است. نتایج نمودار ۲؛ نشان می‌دهد که کشور ایران از لحاظ شاخص درک فرصت‌های کارآفرینی دارای رتبه ۱۰ از ۱۱ کشور هم‌گروه (کشورهای با درآمد متوسط) خود هست (سازمان دیده‌بان جهانی کارآفرینی، ۲۰۱۸). به‌گونه‌ای که مشاهده می‌شود رتبه ایران در سال ۲۰۱۸ (۱۳۹۷) نسبت به سال ۲۰۱۶ (۱۳۹۵) از نظر شاخص درک فرصت‌های کارآفرینانه کاهش یافته است.

لذا بر اساس آنچه گفته شد می‌توان به این نتیجه دست یافت که بی‌توجهی به فرصت‌های موجود در شهرستان مسجدسلیمان و مهارت اندک افراد در درک این فرصت‌ها یکی از علل نرخ بالای بیکاری، فقر، محرومیت و مهاجرت در این منطقه است؛ بنابراین، شناسایی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان یکی از راه‌حل‌های اصلی حل بحران‌های موجود در این منطقه است که تاکنون از توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان مغفول مانده است. لذا، در این پژوهش بر آن شدیم تا پاسخی برای پرسش‌های زیر بیابیم:

۱- چه فرصت‌هایی در بخش کشاورزی شهرستان مسجدسلیمان برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه وجود دارد؟

۲- چه فرصت‌هایی در بخش خدمات شهرستان مسجدسلیمان برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه وجود دارد؟

۳- چه فرصت‌هایی در بخش صنعت شهرستان مسجدسلیمان برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه وجود دارد؟

امید است نتایج این مطالعه با فراهم کردن مبنایی برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای موفق در شهرستان مسجدسلیمان،

در تأیید آنچه گفته شد می‌توان گفت اگرچه نخستین چاه نفت ایران و خاورمیانه، ۱۱۰ سال پیش در مسجدسلیمان کشف شد، اما فقر و محرومیت در این شهرستان به‌اندازه‌ای است که به استناد آمار کمیته امداد استان، ۵ درصد از جمعیت ۱۱۳ هزارنفری شهرستان مسجدسلیمان، با مستمری کمیته امداد و یارانه ماهانه زندگی می‌کنند. از چهار دهستان مسجدسلیمان، سه دهستان ضریب محرومیت شش دارند و فقط یک دهستان، ضریب ۷ گرفته است. این ضرایب فقط اعداد روی کاغذ نیست. به بیانی دیگر، حضور در بافت مسجدسلیمان تلخ‌ترین خاطره هر مسافر غیربومی را رقم می‌زند، چراکه در بطن طبیعتی دلپذیر و در جوار فرصت‌های بی‌شمار، عشایر و روستاییان و شهرنشینان، از بی‌آبی، بی‌پولی و بیکاری رنج می‌برند (سامگیس، ۱۳۹۸). لذا به نظر می‌رسد بی‌توجهی به توان‌ها و فرصت‌های موجود در این منطقه یکی از علل اصلی مشکلات موجود در شهرستان مسجدسلیمان است. در این راستا، یکی از مهم‌ترین بحث‌هایی که مطرح می‌شود توجه به کسب‌وکار و کارآفرینی و به‌تبع آن شناسایی فرصت‌های موجود در این منطقه است.

فرصت هر نوع ایده‌ای است که اجرای آن امکان‌پذیر باشد (گارتنر و همکاران^۱، ۲۰۰۳). تشخیص فرصت‌های کارآفرینی، موقعیت و توانایی شناسایی ایده‌ای خوب و تبدیل آن به مفهوم کسب‌وکار است که دارای ارزش‌افزوده و درآمدزا باشد. در سالیان اخیر و با گسترش تحقیقات در حوزه کارآفرینی، شناسایی فرصت به‌عنوان نقطه تمرکز کارآفرینی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است (کرزنر^۲، ۲۰۰۹). این در حالی است که طبق گزارش سازمان دیده‌بان جهانی کارآفرینی، ایران در سال ۱۳۹۵ در شاخص درک فرصت‌های کارآفرینانه (درک فرصت‌های خوب راه‌اندازی کسب‌وکار در محل زندگی در شش ماه آینده) با میزان ۳۴/۴ درصد، رتبه ششم را در بین کشورهای مبتنی بر اقتصاد منبع محور (که شامل هفت کشور است) دارد و در کل کشورهای GEM (که شامل ۶۴ کشور است) رتبه ۴۵ را

1 Gartner et al.

2 Kirzner

علاوه بر دستیابی به مزایای ایجاد اشتغال، جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، توسعه صادرات، ارتقای درآمدهای عمومی و توسعه گردشگری، زمینه‌های لازم برای توسعه کارآفرینی در ابعاد مختلف را فراهم کرده و در نتیجه جایگاه اقتصادی شهرستان، استان و در نهایت کشور را بهبود بخشد.

۲- مروری بر ادبیات و پیشینه پژوهش:

شیری و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی تحت عنوان «شناسایی فرصت‌های راه‌اندازی تعاونی‌های دانشجویی در دانشگاه ایلام: راهنمایی برای توسعه تعاونی‌های کشاورزی و خدماتی» به روش دلفی انجام دادند. بر اساس نتایج پژوهش مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی تعاونی‌های دانشجویی کشاورزی عبارت از «تولید، فرآوری، بسته‌بندی و فروش گیاهان دارویی و ادویه‌ای»، «پرورش میوه‌ها، سبزی و صیفی‌جات مزرعه‌ای و گلخانه‌ای»، «پرورش گل و گیاهان زینتی و آپارتمانی»، «فرآوری، بسته‌بندی و توزیع صحیح لبنیات حاصل از گاوداری‌های دانشگاه» و «تولید، بسته‌بندی، توزیع عسل (زنبورداری)» بودند. همچنین، مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی تعاونی‌های دانشجویی خدماتی عبارت از «برگزاری رویدادهای استارت‌آپی، اجلاس‌ها، جشن‌ها و مراسمات مختلف دانشگاه»، «ارائه تورهای گردشگری با هدف معرفی مکان‌های تفریحی، تاریخی و فرهنگی منطقه»، «ارائه خدمات ترجمه و ویرایش مقالات و پایان‌نامه‌های انگلیسی، عربی و فارسی»، «ارائه خدمات مربوط به نصب، راه‌اندازی و تعمیر برنامه‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای» و «ارائه خدمات مربوط به برنامه‌نویسی، طراحی و گرافیک وب و ...» بودند.

حسینی نیا و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای با عنوان «شناسایی و اولویت‌بندی فرصت‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی»، فرصت‌های کارآفرینی را در چهار حوزه مختلف تولید، فرآوری، تجارت و زیرساخت در بخش کشاورزی شهرستان گلباف دسته‌بندی کردند. بر اساس نتایج این مطالعه فرصت‌های بسته‌بندی و فرآوری گیاهان دارویی، راه‌اندازی کارگاه عطرمایه‌گیری ترخون و احداث کارگاه بسته‌بندی و فرآوری خرما بالاترین اولویت‌ها در زمینه فرصت‌های کارآفرینی شهرستان گلباف بودند. اکبری و

همکاران (۱۳۹۸) نیز با بهره‌گیری از روش آمیخته اکتشافی به شناسایی و اولویت‌بندی فرصت‌های کسب‌وکار در منطقه آزاد تجاری ارس پرداختند. این محققان پس از شناسایی فرصت‌های کسب‌وکار در منطقه مورد مطالعه در قالب پنج حوزه کشاورزی، گردشگری، بازرگانی، خدماتی و صنعتی نسبت به اولویت‌بندی آن‌ها اقدام کردند. نتایج نشان داد که فرصت‌های بازرگانی در اولویت نخست و فرصت‌های کشاورزی در اولویت آخر قرار دارند. در حوزه بازرگانی فرصت‌های کسب‌وکار در زمینه ایجاد پایانه صادراتی و بازرگانی، در حوزه خدماتی فرصت‌های کسب‌وکار در زمینه احداث مجتمع درمانی و توریسم درمانی، در حوزه صنعتی فرصت‌های کسب‌وکار در زمینه تولید سامانه‌های گرمایش خورشیدی، در حوزه گردشگری فرصت‌های کسب‌وکار در زمینه احداث هتل-آپارتمان و کمپینگ خانواده و در حوزه کشاورزی فرصت‌های کسب‌وکار در زمینه درجه‌بندی و بسته‌بندی میوه رتبه‌های اول را به خود اختصاص دادند.

بخشی و همکاران (۱۳۹۶) با بررسی فرصت‌ها و زمینه‌های کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان فردوس به این نتیجه رسیدند که مهم‌ترین فرصت‌ها و زمینه‌های کارآفرینی کشاورزی مربوط به فعالیت‌های کاشت زعفران، احداث باغ انار، کوددهی مزارع، برداشت زعفران، آماده‌سازی بستر کاشت زعفران، عرضه علوفه به دامداری‌ها، وجین علف هرز مزارع و احداث واحدهای پرورش چارچ خوراکی هست. نیک‌رفتار و نصرتی فر (۱۳۹۶) با استفاده از روش پژوهش آمیخته، به تحلیل فرصت‌های کارآفرینی در گردشگری روستایی استان البرز پرداختند. در بخش کیفی فرصت‌های کارآفرینی گردشگری شناسایی شد و در مرحله کمی نسبت به اولویت‌بندی این فرصت‌های شناسایی‌شده اقدام گردید. نتایج نشان داد در روستاهای استان البرز فرصت‌های کارآفرینی در راستای جاذبه‌های طبیعی و تفریحی در اولویت قرار دارد و بعدازآن گردشگری بومی و سوغات و صنایع‌دستی قرار دارد. همچنین نتایج نشان داد که راه‌اندازی جاده‌های طبیعت‌گردی و راه‌اندازی خانه‌های روستایی با جزئیات زندگی روستایی از مهم‌ترین فرصت‌های شناسایی‌شده جهت راه‌اندازی کسب‌وکار در حوزه گردشگری روستایی است.

مدیران هم در کشورهای توسعه‌یافته و هم در حال توسعه است (هسو و سندفورد^۳، ۲۰۰۷). با توجه به اینکه هدف اصلی در مطالعه حاضر شناسایی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان به‌منظور کمک به مدیران، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران استان خوزستان در جهت راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه است، لذا در این مطالعه از روش «دلفی تصمیم‌گیری» بهره گرفته شده است.

افراد مورد مطالعه (مشارکت‌کنندگان) در روش دلفی، افراد صاحب‌نظر (متخصص) هستند که به روش نمونه‌گیری هدفمند^۴ برای مطالعه انتخاب می‌شوند (احمدی و همکاران، ۱۳۸۷). در دلفی، به مشارکت‌کنندگان، اعضای پانل دلفی می‌گویند. معیار انتخاب مشارکت‌کنندگان در مطالعه دلفی حاضر مواردی نظیر: ۱- کارآفرینان موفق شهرستان مسجدسلیمان که فرصتی را شناسایی کرده‌اند، ۲- متخصصان و صاحب‌نظران و افراد با تجربه در حوزه‌های کشاورزی، صنعت و خدمات در شهرستان مسجدسلیمان، ۳- داشتن تمایل و وقت کافی برای مشارکت در مطالعه بود. برای این منظور، با بررسی و پرس و جو فراوان (نمونه‌گیری گلوله برفی)، تعدادی از کارآفرینان موفق، متخصصان و صاحب‌نظران و افراد با تجربه در حوزه‌های کشاورزی، صنعت و خدمات در شهرستان مسجدسلیمان شناسایی شدند و از آن‌ها درخواست شد که در صورت تمایل در این مطالعه مشارکت کنند. با پیگیری‌های مستمر سرانجام ۲۰ متخصص به‌عنوان عضو پانل دلفی (مشارکت‌کنندگان) در این مطالعه شناسایی شدند (جدول ۱).

ریس و همکاران^۱ (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای با عنوان «صنعت فرآوری مواد غذایی در هند: توانایی، مهارت و فرصت‌های اشتغال»، به بررسی فرصت فرآوری محصولات کشاورزی در هند پرداختند و نتیجه مطالعه خود را این‌گونه بیان کردند که دولت هند تمرکز زیادی را نسبت به صنعت فرآوری مواد غذایی به‌عنوان یک بخش در اولویت دارد. انتظار می‌رود که جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با سیاست‌گذاری آسان شود. در کنار این‌ها نیاز به آموزش نیروی کار غیرماهر برای تأمین منابع انسانی، توسعه امکانات زیربنایی مانند زنجیره سرد و امکانات جاده برای تقویت صنعت فرآوری مواد غذایی ضروری است. ترسو^۲ (۲۰۱۴) نیز در مقاله‌ای با عنوان تجارت محصولات کشاورزی به‌عنوان یک ابزار واقعی برای توسعه روستایی در نیجریه، فرصت‌های موجود در کسب‌وکارهای کشاورزی را در چند دسته کسب‌وکارهای تأمین ورودی مزرعه، فرآوری مواد غذایی کشاورزی و بازاریابی و توزیع مواد غذایی کشاورزی تقسیم‌بندی کردند.

بررسی مطالعات تجربی داخلی و خارجی در خصوص فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه گویای این حقیقت است که شناسایی فرصت‌های کسب‌وکار در هر منطقه و هر بخشی متفاوت از سایر جاها است و نمی‌توان نتایج یک منطقه یا بخش را به سایر جاها تعمیم داد. از این‌رو، در پژوهش حاضر به‌منظور شناسایی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان با بهره‌گیری از روش کیفی به شناسایی این فرصت‌ها در منطقه مورد مطالعه در بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات پرداخته شده است.

۳- روش شناسایی پژوهش:

پژوهش حاضر از لحاظ پارادایم در دسته پژوهش‌های آمیخته (کیفی-کمی) و با توجه به هدف کاربردی بود که به روش دلفی انجام شد. روش دلفی در عرصه‌هایی مانند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی کلان، دستیابی به اجماع برای شناخت و حل مسائل پیچیده، ابزار دست سیاست‌گذاران و

³ Hsu and Sandford

⁴ Purposed Sampling

¹ Rais et al.

² Tersoo

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان در مطالعه دلفی

ردیف	حوزه فعالیت / سمت	سن (سال)	سابقه فعالیت	تحصیلات
۱	گیاهان دارویی	۴۵	۲۱	لیسانس
۲	هنرهای دستی (قالی، گلیم و ...)	۲۵	۶	فوق لیسانس
۳	محصولات باغی	۵۱	۳۰	دیپلم
۴	کارشناس سازمان جهاد کشاورزی	۳۷	۱۰	لیسانس
۵	فرآوری و بسته‌بندی محصولات کشاورزی	۴۰	۱۷	دیپلم
۶	تولیدکننده زیورآلات و آینه‌دوزی	۲۸	۲	فوق لیسانس
۷	باشگاه‌های ورزشی	۳۵	۹	دکتری
۸	مواد غذایی سنتی	۳۸	۱۸	فوق دیپلم
۹	نوغان‌داری	۴۲	۹	دیپلم
۱۰	تهیه غذای خانگی	۳۵	۶	لیسانس
۱۱	کارشناس سازمان تعاون روستایی	۴۴	۱۶	لیسانس
۱۲	کارشناس سازمان صنعت، معدن و تجارت	۴۷	۲۱	لیسانس
۱۳	طراحی و نقاشی	۲۸	۵	فوق لیسانس
۱۴	پرورش ماهی	۳۹	۱۵	دکتری
۱۵	تولیدکننده پوشاک	۳۴	۱۵	دیپلم
۱۶	کارشناس سازمان جهاد کشاورزی	۵۷	۲۹	لیسانس
۱۷	برنامه‌نویسی	۳۲	۷	فوق لیسانس
۱۸	ساخت زیورآلات و تابلوی رنگ روغن	۳۲	۸	لیسانس
۱۹	عکاسی و صاحب آتلیه	۲۹	۸	لیسانس
۲۰	کارشناس سازمان امور عشایر	۳۸	۱۳	لیسانس

پژوهشگران و صاحب‌نظران مختلف، مراحل و فرآیندهای متفاوتی برای انجام مطالعه دلفی معرفی کرده‌اند، ولی اکثر آن‌ها معتقدند که مطالعه دلفی باید تا جایی ادامه یابد که نسبت به موضوع مورد نظر اجماع حاصل شود (احمدی و همکاران، ۱۳۷۸).

در مطالعه دلفی، اجماع گروهی زمانی حاصل می‌شود که حداقل دو- سوم (۶۶ درصد) مشارکت‌کنندگان نسبت به موضوع مورد نظر بر اساس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (۱- کاملاً موافقم، ۲- موافقم، ۳- بی‌نظرم، ۴- مخالفم و ۵- کاملاً

(مشارکت‌کنندگان) در مطالعه، نماینده خوبی از افراد متخصص در حوزه مطالعاتی موردنظر باشند، قابلیت اطمینان نتایج حاصل از مطالعه دلفی تضمین می‌شود (احمدی و همکاران، ۱۳۷۸). در مطالعه حاضر سعی شد با تدوین معیارهایی مناسب در جهت شناسایی اعضای پانل دلفی اقدام شود که نظرات و پیشنهادهای آنان قابلیت کاربرد و اجرا را داشته باشند. علاوه بر این، یکی دیگر از معیارهای تعیین قابلیت اطمینان در روش دلفی، تعداد مشارکت‌کنندگان است؛ به‌گونه‌ای که برای اطمینان از نتایج دلفی، اعضای پانل باید تا حد امکان نماینده کاملی از جامعه مورد مطالعه باشند (وارنر و همکاران، ۲۰۱۶). بر این اساس، در پژوهش حاضر سعی شد که تا حد امکان افراد بیشتری در فرآیند جمع‌آوری داده‌ها مشارکت داده شوند.

۴- یافته‌های پژوهش:

در دور اول، داده‌ها و اطلاعات حاصل از پژوهش در خصوص فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان با استفاده از فن تحلیل محتوا و مقایسه مستمر داده‌ها تجزیه و تحلیل شدند. در این دور در مجموع تعداد ۵۵ فرصت برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان شناسایی شد (جدول ۱) که در قالب پرسشنامه‌ای ساختارمند در اختیار اعضای پانل دلفی در دور دوم قرار گرفت. بر اساس نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها در دور دوم مشخص شد که مشارکت‌کنندگان نسبت به ۴۲ فرصت شناسایی شده در دور اول برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان اجماع نظر داشتند و تعداد ۱۳ فرصت به دلیل عدم توافق، حذف شدند (جدول ۲).

مخالفم) توافق (نظر کاملاً موافقم و موافقم) داشته باشند (وارنر و همکاران^۱، ۲۰۱۶). در این پژوهش، پس از سه دور، نسبت به فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان، اجماع حاصل شد. هر دور نزدیک دو هفته (۱۵ روز) و کل مطالعه حدود یک ماه و نیم (۴۵ روز) طول کشید. ابزار اصلی پژوهش در دور اول مطالعه دلفی پرسشنامه با پرسش‌های باز- پاسخ و در دور دوم و سوم، پرسشنامه با پرسش‌های بسته و باز- پاسخ بود. در تمام دوره‌ها، پرسشنامه پژوهش به صورت حضوری و یا از طریق پست الکترونیکی برای اعضای پانل ارسال و از آن‌ها درخواست شد که در جهت مطالعه و تکمیل سؤالات پرسشنامه اقدام کنند. افزون بر این، پس‌ازاینکه نسبت به فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان اجماع حاصل شد، در گامی دیگر با تدوین یک پرسشنامه بسته- پاسخ از اعضای پانل دلفی درخواست شد که میزان اهمیت فرصت‌های شناسایی شده را بر اساس دو معیار «قابلیت اجرا» و «سودآوری» در قالب طیف پنج‌درج‌ای لیکرت (۱- خیلی کم تا ۵- خیلی زیاد) مشخص کنند. در دور اول داده‌ها با استفاده از روش مقایسه مستمر تجزیه و تحلیل شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دور دوم با ترسیم جدول توزیع فراوانی با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۷ انجام شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دور سوم با ترسیم جدول توزیع فراوانی، محاسبه درصد توافق و ضریب توافق کندال و همچنین، برای اولویت‌بندی انواع فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی، خدماتی و صنعتی از میانگین و انحراف معیار با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۷ بهره گرفته شد.

بررسی قابلیت اطمینان (روایی و پایایی) در مطالعات دلفی آسان نیست. با این وجود، اگر اعضای پانل دلفی

1 Warner et al.

جدول ۲. فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان (دور دوم)

ردیف	فرصت کسب‌وکار	درصد توافق
۱	کشت گیاهان دارویی	۹۵
۲	گسترش باغات کنار (سدر)	۹۵
۳	کشت کلزا	۷۰
۴	کشت سیب‌زمینی	۶۰
۵	کاشت هندوانه	۴۰
۶	احداث باغ انگور	۵۰
۷	کاشت گیاه آلوئه‌ورا	۸۰
۸	پرورش قارچ	۱۰۰
۹	تولید ورمی‌کمپوست	۷۰
۱۰	تولید بذر محصولات	۸۰
۱۱	تهیه کمپوست از بقایای گیاهی و فضولات دامی	۸۰
۱۲	احداث و توسعه باغات	۷۵
۱۳	گلخانه مدرن و صنعتی برای تولید محصولات گلخانه‌ای	۹۵
۱۴	پرورش زالو	۶۰
۱۵	پرورش ماهیان زینتی	۴۵
۱۶	پرورش ماهیان گرمابی	۶۵
۱۷	پرورش مرغ تخم‌گذار	۹۵
۱۸	پرورش مرغ گوشتی	۸۵
۱۹	پرورش کبک، شترمرغ، بلدرچین و بوقلمون	۸۵
۲۰	پرورش مرغ بومی	۸۵
۲۱	پرورش زنبورعسل	۹۰
۲۲	پرورش ماهی در حاشیه سدهای مسجدسلیمان به صورت قفسی	۱۰۰
۲۳	پرورش بز بومی	۶۰
۲۴	پرورش گوسفند بختیاری	۷۰
۲۵	پرورش گاو بومی	۷۰
۲۶	احداث شهربازی	۸۰
۲۷	احداث سالن‌های ورزشی	۸۵
۲۸	احداث سینما	۸۰
۲۹	خریدوفروش اینترنتی کالای محلی و تولیدات عشایر و روستاییان	۹۰
۳۰	فرآوری پوست دام	۸۰
۳۱	عکاسی صنعتی	۶۰
۳۲	تورلیدر	۶۵
۳۳	فرآوری انواع میوه‌جات و سبزی‌ها به صورت خشک، کنسرو و ...	۷۰
۳۴	بسته‌بندی انواع تولیدات گلخانه‌ای	۸۵
۳۵	تولید ترشیجات و خیارشور	۷۰

۳۶	قالیبافی	۹۵
۳۷	بافت چوقا	۹۰
۳۸	گلیم‌بافی	۹۵
۳۹	کارگاه فرآوری سنگ	۸۰
۴۰	کارگاه قوطی سازی	۶۰
۴۱	کارگاه تولید درب و پنجره	۷۵
۴۲	گسترش صنایع پایین دستی پتروشیمی	۹۵
۴۳	گسترش صنایع پایین دستی کارخانه آلومینیوم	۹۵
۴۴	کارگاه‌های تولید ادوات کشاورزی	۷۵
۴۵	برگزاری تورهای گردشگری یک‌روزه داخل شهرستان	۸۵
۴۶	برنامه‌نویسی رایانه	۵۵
۴۷	طراحی و توسعه‌دهنده وب	۵۵
۴۸	گرافیکست	۶۰
۴۹	بسته‌بندی صنعتی گیاهان دارویی به صورت «تی‌بگ»	۹۰
۵۰	بسته‌بندی انواع گیاهان دارویی	۹۵
۵۱	سردخانه محصولات کشاورزی و غذایی	۹۵
۵۲	فرآوری گیاهان دارویی	۹۵
۵۳	بسته‌بندی عسل	۹۰
۵۴	تولید خوراک دام و طیور	۸۵
۵۵	تولید و فرآوری لبنیات	۸۵

به دلیل بافت گچی موجود در شهرستان ماسه‌شویی، کارخانه آسفالت، تولید آب‌معدنی و تولید تیرچه‌بلوک. بر اساس نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها در دور سوم مشخص شد که مشارکت‌کنندگان نسبت به ۴۸ فرصت شناسایی شده در دور دوم برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان اجماع نظر داشتند و تعداد ۴ فرصت به دلیل عدم توافق، حذف شدند (جدول ۳)؛ به عبارت دیگر، با توجه به اینکه میزان CVI (همان درصد توافق محاسبه شده) برای ۴۸ فرصت راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان بیشتر از ۷۰ درصد بود، لذا می‌توان گفت که کلیه افراد مورد مطالعه در مورد این فرصت‌های اجماع نظر دارند.

علاوه بر این، در دور دوم در قالب یک سؤال باز-پاسخ از مشارکت‌کنندگان درخواست شد که در صورت امکان، فرصت‌های دیگری را به لیست اضافه کنند. بر اساس نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات به دست آمده در خصوص این پرسش، تعداد ده فرصت جدید برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان شناسایی شد که عبارتند از: تولید، بسته‌بندی و توزیع نان محلی، بسته‌بندی محصولات دامی همچون کشک و دیگر محصولات مشابه، تولید جوانه شامل گندم، جو و برنج و...، کارخانه تولید کیسه زباله، پلاستیک و نایلون، احداث سالن‌های مختلف برای فعالیت‌های فرهنگی هنری، احداث کارگاه تولید گچ

جدول ۳. فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان (دور سوم)

ردیف	فرصت کسب‌وکار	درصد توافق
۱	کشت گیاهان دارویی	۱۰۰
۲	گسترش باغات کنار (سدر)	۸۰
۳	کشت کلزا	۷۰
۴	تولید، بسته‌بندی و توزیع نان محلی	۹۵
۵	بسته‌بندی محصولات دامی همچون کشک و دیگر محصولات مشابه	۱۰۰
۶	تولید جوانه شامل گندم، جو و برنج و...	۷۵
۷	کاشت گیاه آلوئه‌ورا	۸۵
۸	پرورش قارچ	۸۵
۹	تولید ورمی‌کمپوست	۷۵
۱۰	تولید بذر محصولات	۷۵
۱۱	تهیه کمپوست از بقایای گیاهی و فضولات دامی	۸۵
۱۲	احداث و توسعه باغات	۸۰
۱۳	گلخانه مدرن و صنعتی برای تولید محصولات گلخانه‌ای	۱۰۰
۱۴	کارخانه تولید کیسه‌زباله، پلاستیک و نایلون	۸۰
۱۵	احداث سالن‌های مختلف جهت فعالیتهای فرهنگی هنری	۶۵
۱۶	کارگاه تولید گچ به دلیل بافت گچی موجود در شهرستان	۸۵
۱۷	پرورش مرغ تخم‌گذار	۹۰
۱۸	پرورش مرغ گوشتی	۹۵
۱۹	پرورش کبک، شترمرغ، بلدرچین و بوقلمون	۹۵
۲۰	پرورش مرغ بومی	۷۵
۲۱	پرورش زنبورعسل	۸۵
۲۲	پرورش ماهی در حاشیه سدهای مسجدسلیمان به صورت قفسی	۹۵
۲۳	ماسه شویی	۴۵
۲۴	پرورش گوسفند بختیاری	۹۰
۲۵	پرورش گاو بومی	۷۰
۲۶	احداث شهربازی	۶۵
۲۷	احداث سالن‌های ورزشی	۷۵
۲۸	احداث سینما	۷۵
۲۹	خریدوفروش اینترنتی کالای محلی و تولیدات عشایر و روستاییان	۸۵
۳۰	فرآوری پوست دام	۸۰
۳۱	کارخانه آسفالت	۹۵
۳۲	تولید آب‌معدنی	۸۵
۳۳	فرآوری انواع میوه‌جات و سبزی‌ها به صورت خشک، کنسرو و ...	۸۰
۳۴	بسته‌بندی انواع تولیدات گلخانه‌ای	۷۵
۳۵	تولید ترشیجات و خیارشور	۹۰
۳۶	قالیبافی	۹۰
۳۷	بافت چوقا	۸۰
۳۸	گلیم‌بافی	۸۰

۳۹	کارگاه فرآوری سنگ	۸۵
۴۰	تولید تیرچه‌بلوک	۷۵
۴۱	کارگاه تولید درب و پنجره	۷۰
۴۲	گسترش صنایع پایین‌دستی پتروشیمی	۹۰
۴۳	گسترش صنایع پایین‌دستی کارخانه آلومینیوم	۹۰
۴۴	کارگاه تولید ادوات کشاورزی	۶۵
۴۵	برگزاری تورهای گردشگری یک‌روزه داخل شهرستان	۸۵
۴۶	بسته‌بندی عسل	۹۵
۴۷	تولید خوراک دام و طیور	۸۰
۴۸	تولید و فرآوری لبنیات	۸۵
۴۹	بسته‌بندی صنعتی گیاهان دارویی به صورت «تی‌بگ»	۸۵
۵۰	بسته‌بندی انواع گیاهان دارویی	۹۰
۵۱	سردخانه محصولات کشاورزی و غذایی	۹۵
۵۲	فرآوری گیاهان دارویی	۹۰
ضریب توافق کندال = ۰/۸۹ / سطح معناداری = ۰/۰۰۱		

شهرسازی و کارگاه‌های تولید ادوات کشاورزی حذف شدند. در ادامه با توجه به اهداف پژوهش در جهت دسته‌بندی فرصت‌های شناسایی‌شده برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان اقدام شده است. پس از بررسی دقیق منشأ و ماهیت فرصت‌های شناسایی‌شده، آن‌ها به سه طبقه «فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی»، «فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه صنعتی» و «فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه خدماتی» تقسیم‌بندی شدند (جدول ۴).

ضریب توافق کندال برای این مرحله از دلفی ۰/۸۹ نشان می‌دهد بیش از دوسوم (حدود ۸۹ درصد) از پاسخگویان در رابطه با این فرصت‌ها توافق نظر دارند. علاوه بر این، در دور سوم در قالب یک سؤال باز-پاسخ از مشارکت‌کنندگان درخواست شد که در صورت امکان، فرصت‌های دیگری را به سبب اضافه کنند. بر اساس نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات به‌دست‌آمده در خصوص این پرسش، فرصت جدیدی شناسایی نشد و تنها چهار فرصت احداث سالن‌های مختلف جهت فعالیت‌های فرهنگی هنری، ماسه شویی، احداث

جدول ۴. دسته‌بندی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان

ردیف	فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان	طبقات
۱	کشت گیاهان دارویی	فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه
۲	گسترش باغات کنار (سدر)	
۳	کشت کلزا	
۴	کاشت گیاه آلوئه‌ورا	
۵	پرورش قارچ	
۶	تولید جوانه شامل گندم، جو و برنج و...	
۷	احداث و توسعه باغات	
۸	گلخانه مدرن و صنعتی برای تولید محصولات گلخانه‌ای	

ردیف	فرصت‌های راه‌اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان	طبقات
۹	تولید ورمی کمپوست	کشاورزی
۱۰	تولید بذر محصولات	
۱۱	تهیه کمپوست از بقایای گیاهی و فضولات دامی	
۱۲	پرورش مرغ تخم‌گذار	
۱۳	پرورش مرغ گوشتی	
۱۴	پرورش کبک، شترمرغ، بلدرچین و بوقلمون	
۱۵	پرورش مرغ بومی	
۱۶	پرورش زنبور عسل	
۱۷	پرورش ماهی در حاشیه سدهای مسجدسلیمان به صورت قفسی	
۱۸	پرورش گوسفند بختیاری	
۱۹	پرورش گاو بومی	
۱	تولید، بسته‌بندی و توزیع نان محلی	فرصت‌های راه‌اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه خدماتی
۲	بسته‌بندی محصولات دامی همچون کشک و دیگر محصولات مشابه	
۳	احداث سالن‌های ورزشی	
۴	احداث سینما	
۵	بسته‌بندی انواع تولیدات گلخانه‌ای	
۶	بسته‌بندی عسل	
۷	برگزاری تورهای گردشگری یک‌روزه داخل شهرستان	
۸	سردخانه محصولات کشاورزی و غذایی	
۹	خرید و فروش اینترنتی کالای محلی و تولیدات عشایر و روستاییان	
۱۰	بسته‌بندی انواع گیاهان دارویی	
۱	فرآوری گیاهان دارویی	فرصت‌های راه‌اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه صنعتی
۲	تولید خوراک دام و طیور	
۳	گسترش صنایع پایین‌دستی پتروشیمی	
۴	گسترش صنایع پایین‌دستی کارخانه آلومینیوم	
۵	بسته‌بندی صنعتی گیاهان دارویی به صورت «تی‌بگ»	
۶	قالیبافی	
۷	تولید ترشیجات و خیارشور	
۸	کارخانه تولید کیسه‌زباله، پلاستیک و نایلون	
۹	احداث کارگاه تولید گچ به دلیل بافت گچی موجود در شهرستان	
۱۰	تولید و فرآوری لبنیات	
۱۱	فرآوری پوست دام	
۱۲	کارخانه آسفالت	
۱۳	تولید آب معدنی	
۱۴	فرآوری انواع میوه‌جات و سبزی‌ها به صورت خشک، کنسرو و ...	
۱۵	بافت چوقا	
۱۶	گلیم‌بافی	
۱۷	احداث کارگاه فرآوری سنگ	
۱۸	تولید تیرچه‌بلوک	
۱۹	احداث کارگاه تولید درب و پنجره	

بر اساس نتایج ارائه‌شده در جدول ۳؛ مشاهده می‌شود که از ۴۸ فرصت شناسایی‌شده ۱۹ فرصت در دسته فرصت‌های کشاورزی، ۱۰ فرصت در دسته فرصت‌های خدماتی و ۱۹ فرصت در دسته فرصت‌های صنعتی برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان قرار دارند. در ادامه در قالب یک مطالعه

کمی از اعضای پانل دلفی درخواست شد که میزان اهمیت فرصت‌های شناسایی‌شده برای راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه در شهرستان مسجدسلیمان را بر اساس دو معیار «قابلیت اجرا» و «سودآوری» در قالب طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (۱- خیلی کم تا ۵- خیلی زیاد) اولویت‌بندی کنند.

جدول ۵. اولویت‌بندی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی

ردیف	فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی	میانگین	انحراف معیار	رتبه
۱	کشت گیاهان دارویی	۴/۶۵	۰/۴۹	۱
۲	گسترش باغات کنار (سدر)	۴/۲۵	۰/۹۱	۹
۳	کشت کلزا	۴/۰۰	۰/۹۲	۱۶
۴	کاشت گیاه آلوئه ورا	۴/۲۵	۰/۹۷	۱۰
۵	پرورش قارچ	۴/۳۰	۰/۸۶	۷
۶	تولید جوانه شامل گندم، جو و برنج و...	۴/۰۰	۰/۸۶	۱۵
۷	احداث و توسعه باغات	۴/۲۵	۱/۰۲	۱۱
۸	گلخانه مدرن و صنعتی برای تولید محصولات گلخانه‌ای	۴/۴۵	۰/۵۱	۳
۹	تولید ورمی کمپوست	۴/۱۵	۰/۹۳	۱۲
۱۰	تولید بذر محصولات	۴/۱۰	۰/۸۵	۱۳
۱۱	تهیه کمپوست از بقایای گیاهی و فضولات دامی	۴/۳۰	۰/۸۶	۷
۱۲	پرورش مرغ تخم‌گذار	۴/۱۵	۰/۹۳	۱۲
۱۳	پرورش مرغ گوشتی	۴/۴۰	۰/۷۵	۵
۱۴	پرورش کبک، شترمرغ، بلدرچین و بوقلمون	۴/۴۵	۰/۷۶	۴
۱۵	پرورش مرغ بومی	۴/۲۵	۰/۹۷	۱۰
۱۶	پرورش زنبور عسل	۴/۳۰	۰/۹۸	۸
۱۷	پرورش ماهی در حاشیه سدهای مسجدسلیمان به صورت قفسی	۴/۵۰	۰/۶۱	۲
۱۸	پرورش گوسفند بختیاری	۴/۳۵	۰/۶۷	۶
۱۹	پرورش گاو بومی	۴/۱۰	۱/۰۷	۱۴

نتایج ارائه‌شده در جدول ۵؛ نشان می‌دهد که مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی به ترتیب اولویت عبارت از «کشت گیاهان دارویی»، «پرورش ماهی در حاشیه سدهای مسجدسلیمان»

به صورت قفسی»، «گلخانه مدرن و صنعتی برای تولید محصولات گلخانه‌ای»، «پرورش کبک، شترمرغ، بلدرچین و بوقلمون» و «پرورش مرغ گوشتی» هستند.

جدول ۶. اولویت‌بندی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه خدماتی

ردیف	فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه خدماتی	میانگین	انحراف معیار	رتبه
۱	تولید، بسته‌بندی و توزیع نان محلی	۴/۳۰	۰/۵۷	۴
۱	بسته‌بندی محصولات دامی همچون کشک و دیگر محصولات مشابه	۴/۵۵	۰/۵۱	۱
۳	احداث سالن‌های ورزشی	۴/۰۰	۰/۹۷	۸
۴	احداث سینما	۳/۸۰	۱/۱۰	۹
۵	بسته‌بندی انواع تولیدات گلخانه‌ای	۴/۰۵	۱/۱۴	۷
۶	بسته‌بندی عسل	۴/۳۰	۰/۷۳	۵
۷	برگزاری تورهای گردشگری یک‌روزه داخل شهرستان	۴/۳۰	۰/۸۶	۶
۸	سردخانه محصولات کشاورزی و غذایی	۴/۴۰	۰/۶۰	۳
۹	خریدوفروش اینترنتی کالای محلی و تولیدات عشایر و روستاییان	۴/۳۰	۰/۷۳	۵
۱۰	بسته‌بندی انواع گیاهان دارویی	۴/۴۵	۰/۸۲	۲

نتایج ارائه‌شده در جدول ۶؛ نشان می‌دهد که مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه خدماتی به ترتیب اولویت عبارت از «بسته‌بندی محصولات دامی همچون کشک و دیگر محصولات مشابه»، «بسته‌بندی

انواع گیاهان دارویی»، «سردخانه محصولات کشاورزی و غذایی»، «تولید، بسته‌بندی و توزیع نان محلی»، «بسته‌بندی عسل» و «خریدوفروش اینترنتی کالای محلی و تولیدات عشایر و روستاییان» هستند.

جدول ۷. اولویت‌بندی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه صنعتی

ردیف	فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه صنعتی	میانگین	انحراف معیار	رتبه
۱	فرآوری گیاهان دارویی	۴/۵۰	۰/۸۳	۳
۱	تولید خوراک دام و طیور	۴/۱۵	۰/۸۷	۱۱
۳	گسترش صنایع پایین‌دستی پتروشیمی	۴/۷۰	۰/۶۶	۱
۴	گسترش صنایع پایین‌دستی کارخانه آلومینیوم	۴/۶۵	۰/۶۷	۲
۵	بسته‌بندی صنعتی گیاهان دارویی به صورت «تی‌بگ»	۴/۳۵	۰/۸۷	۶
۶	قالیافی	۴/۳۵	۰/۸۱	۵
۷	تولید ترشیجات و خیارشور	۴/۳۰	۰/۸۰	۸
۸	کارخانه تولید کیسه‌زباله، پلاستیک و نایلون	۴/۰۰	۰/۹۷	۱۵
۹	احداث کارگاه تولید گچ به دلیل بافت گچی موجود در شهرستان	۴/۴۰	۰/۸۸	۴
۱۰	تولید و فرآوری لبنیات	۴/۱۵	۱/۰۴	۱۲
۱۱	فرآوری پوست دام	۴/۲۵	۰/۹۱	۹
۱۲	کارخانه آسفالت	۴/۳۰	۰/۷۳	۷
۱۳	تولید آب‌معدنی	۴/۳۵	۰/۷۴	۵
۱۴	فرآوری انواع میوه‌جات و سبزی‌ها به صورت خشک، کنسرو و ...	۴/۰۰	۰/۹۲	۱۴
۱۵	بافت چوقا	۴/۲۰	۰/۷۷	۹
۱۶	گلیم‌بافی	۴/۲۰	۰/۸۹	۱۰
۱۷	احداث کارگاه فرآوری سنگ	۴/۳۵	۰/۸۷	۶
۱۸	تولید تیرچه‌بلوک	۴/۰۰	۰/۸۶	۱۳
۱۹	احداث کارگاه تولید درب و پنجره	۳/۸۰	۰/۸۹	۱۶

رویش اکثر گیاهان دارویی در آن فرصتی طلایی نصیب کشور گشته است تا از آن به بهترین نحو استفاده نماید؛ بنابراین، کشت گیاهان دارویی و تولید فرآورده‌های آن می‌تواند به‌عنوان یک ضرورت ملی و در چارچوب یک برنامه مشخص و جامع، خودکفایی دارویی، اشتغال و توسعه بخش کشاورزی را به دنبال داشته و به‌عنوان عامل مهمی در ارزآوری برای کشور اثرگذار باشد (خسروی پور و همکاران، ۱۳۹۴).

پرورش ماهی در حاشیه سدهای مسجده سلیمان به‌صورت قفسی، به لحاظ اولویت دومین فرصت راه‌اندازی کسب‌وکارهای کشاورزی در شهرستان مسجده سلیمان از نگاه افراد مورد مطالعه بود. در توضیح اهمیت این فرصت می‌توان گفت که آمار و اطلاعات جهانی حاکی از آن است که تقاضا برای مصرف آبزیان در سراسر دنیا رو به افزایش است. در کشور ایران نیز که بیشتر جمعیت آن در نواحی دور از دریا زیست می‌کنند، با توجه به رشد آگاهی مردم و انتشار اطلاعات درباره خواص استفاده از آبزیان مصرف آن رو به گسترش است. نکاتی مانند بالا رفتن رفاه عمومی و رشد تقاضای دسترسی به مواد و غذاهای متنوع‌تر و نیز مسائل اقتصادی در تولید و مصرف گوشت احشام و ماکیان باعث شده است به‌تدریج و با شیب ملایمی مصرف ماهی و سایر آبزیان رو به توسعه باشد. به دلیل محدودیت منابع آبی در آب‌های داخلی و کاهش صید برخی از گونه‌های دریایی، پرورش ماهیان و دیگر آبزیان دریایی به‌عنوان راهکار مطمئن و مقرون‌به‌صرفه در تأمین پروتئین مورد نیاز معرفی شده است. قابلیت تولید منظم، شرایط مناسب پرورشی، عدم آلوده‌سازی محیط، هزینه سرمایه‌گذاری نسبتاً کم و بازدهی اقتصادی مناسب از دیگر مشوق‌های این امر هستند. به لحاظ تجاری نیز این روش می‌تواند محصول خود را با کمیت و کیفیت مطلوب به بازار عرضه کند. پرورش ماهی در قفس به دلایل مختلف از قبیل وجود توان عظیم از سدهای مختلف در استان‌های کشور، وجود فناوری لازم در کشور برای پرورش ماهی در قفس، سهولت ساخت و نصب آن بر روی دریاچه و امکان جابه‌جایی مزرعه، نیاز به سرمایه‌گذاری اولیه و ثابت کمتر و بازگشت سریع سرمایه، امکان ایجاد اشتغال برای بخش وسیعی از مردم می‌تواند نقش مهمی در

نتایج ارائه‌شده در جدول ۷؛ نشان می‌دهد که مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه صنعتی به ترتیب اولویت عبارت از «گسترش صنایع پایین‌دستی پتروشیمی»، «گسترش صنایع پایین‌دستی کارخانه آلومینیوم»، «فرآوری گیاهان دارویی»، «احداث کارگاه تولید گچ به دلیل بافت گچی موجود در شهرستان» و «تولید آب‌معدنی» هستند.

۵- بحث و نتیجه‌گیری:

نتایج پژوهش نشان داد که مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی به ترتیب اولویت عبارت از «کشت گیاهان دارویی»، «پرورش ماهی در حاشیه سدهای مسجده سلیمان به‌صورت قفسی» و «گلخانه مدرن و صنعتی برای تولید محصولات گلخانه‌ای» بودند. اگرچه برخی از این اولویت‌ها با یافته‌های مطالعات بنی‌اسدی و همکاران (۱۴۰۱)، حیدری و همکاران (۱۴۰۰)، یوسفی و همکاران (۱۳۹۹)، حسینی نیا و همکاران (۱۳۹۸) و بخشی و همکاران (۱۳۹۶) مطابقت دارد، اما لازم به ذکر است که فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کشاورزی بسته به امکانات و شرایط هر منطقه متفاوت از سایر مناطق است. به‌عنوان مثال، پرورش ماهی در حاشیه سدهای مسجده سلیمان به‌صورت قفسی مختص این منطقه بوده و ممکن است در برخی مناطق این امکان وجود نداشته باشد. مهم‌ترین فرصت راه‌اندازی کسب‌وکارهای کشاورزی در شهرستان مسجده سلیمان از نگاه افراد مورد مطالعه، کشت گیاهان دارویی بود. در توضیح این یافته می‌توان گفت با توجه به اینکه گیاهان دارویی از ارزش خاصی در علوم زیستی، پزشکی و دام‌پزشکی به لحاظ پیشگیری و درمان بیماری برخوردار است، لذا در سال‌های اخیر استفاده از گیاهان دارویی به دلیل اثبات اثرات مفید آن، ارزان بودن، نداشتن اثرات جانبی و همچنین سازگار بودن با محیط‌زیست روزبه‌روز در حال افزایش است. در این راستا، ایجاد فرصت‌های مناسب سرمایه‌گذاری جهت تولید بیشتر گیاهان دارویی در بخش کشاورزی حائز اهمیت بوده و لازم است در زمینه فرآورده‌های مختلف تولید این گیاهان به‌خصوص در ایران، تحقیقات گسترده‌ای انجام شود؛ چراکه باوجود شرایط جغرافیایی و تنوع آب و هوایی ایران و امکان

افزایش تولید ملی آبریزان و ایجاد اشتغال مولد داشته باشد (رضانژاد و همکاران، ۱۳۹۲).

گلخانه مدرن و صنعتی برای تولید محصولات گلخانه‌ای، سومین اولویت راه‌اندازی کسب‌وکارهای کشاورزی در شهرستان مسجدسلیمان از نگاه افراد مورد مطالعه بود. در تشریح اهمیت این فرصت می‌توان گفت با توجه به تغییرات دنیای امروز، گلخانه‌های صنعتی از ضرورت‌های صنعت کشاورزی هر کشور می‌باشند. در بسیاری از کشورهای دنیا به‌خصوص کشورهای کوچک، دولت‌ها با مشکل کمبود زمین مناسب برای کشاورزی مواجه هستند. لذا ساخت گلخانه یکی از بهترین روش‌ها برای جلوگیری از مشکل کمبود و قحطی غذا هست. همچنین، گلخانه دیگر محدودیت‌های کشت در فضای باز یا همان کشت سنتی را ندارد و می‌شود انواع محصولات را پرورش داد؛ اما احداث گلخانه‌های معمولی مانند گلخانه‌های خانگی نمی‌تواند دردی از اقتصاد یا کشاورزی کشور دوا کند. به‌طور قطع نیاز است گلخانه صنعتی جایگزین گلخانه‌های متراژ پایین را بگیرد و از سامانه‌های نوین کشت مانند کشت ایروپونیک یا هیدروپونیک استفاده کرد تا بیشترین محصول را در هر مترمربع تولید کرد.

بر اساس نتایج پژوهش اولویت‌های برتر در زمینه فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه خدماتی در شهرستان مسجدسلیمان شامل: «بسته‌بندی محصولات دامی همچون کشک و دیگر محصولات مشابه»، «بسته‌بندی انواع گیاهان دارویی» و «سردخانه محصولات کشاورزی و غذایی» بودند. این یافته هم‌راستا با نتایج مطالعات شیری و همکاران (۱۴۰۰) و حسینی‌نیا و همکاران (۱۳۹۸) است. مطابق با نتایج این مطالعه، حسینی‌نیا و همکاران (۱۳۹۸) نیز با بهره‌گیری از ماتریس اولویت‌بندی تاپ سیس به بسته‌بندی گیاهان دارویی و احداث سردخانه محصولات کشاورزی و غذایی به‌عنوان فرصت‌های مهم راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه خدماتی اشاره کرده‌اند. در توضیح و تشریح اهمیت این فرصت‌ها می‌توان گفت که بسته‌بندی در انواع صنایع اهمیت خود را دارا است، اما بسته‌بندی محصولات دامی و کشاورزی باعث نگهداری و حفاظت کالا در برابر عوامل محیطی و همچنین پل ارتباطی میان مصرف‌کننده و

تولیدکننده محصول است. بسته‌بندی مناسب محصولات کشاورزی نقش مهمی در تصمیم‌گیری مشتریان در زمان خرید خواهد داشت و می‌تواند بهترین معرف برای محصول باشد. در مورد اهمیت بسته‌بندی فرآورده‌های دامی و کشاورزی باید گفت که کیفیت این بسته‌بندی باعث می‌شود که محصولات کشاورزی و دامی از فساد، له‌شدگی، آسیب‌دیدگی و ... در امان بمانند. نکته قابل‌توجه آنکه بسته‌بندی مرغوب محصولات دامی و کشاورزی یکی از مهم‌ترین ارکان صادرات این محصولات محسوب می‌شود. ضمن اینکه بسته‌بندی سبب می‌شود که حمل‌ونقل محصول نیز آسان‌تر بوده و در مسافت‌های طولانی بدون نگرانی از هدر رفت محصولات انجام گیرد. در خصوص احداث سردخانه محصولات کشاورزی و غذایی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه خدماتی در شهرستان مسجدسلیمان نیز لازم به ذکر است که ساخت و توسعه سردخانه‌های کشاورزی از عواملی است که می‌تواند از هدر رفت محصولات کشاورزی جلوگیری کرده و زمینه‌ساز رونق اقتصادی باشد. به دلیل کمبود سردخانه و صنایع تبدیلی در ایران، سالانه بیش از ۲۹ میلیون تن محصولات باغی و زراعی از بین می‌رود. همچنین، کمبود سردخانه در نقاط مختلف کشور، دلیلی بر حضور بیشتر دلالان در بازار محصولات کشاورزی شده است. بسیاری از کشاورزان برای جلوگیری از فساد محصولات خود، مجبور هستند ثمره ماه‌ها تلاش خود را به قیمت ناچیز در اختیار دلالان قرار دهند. در برخی از مناطق کشور به دلیل نبود سردخانه، همه محصولات به یک‌باره وارد بازار منطقه می‌شود. به دلیل اشباع ناگهانی بازار و نبود قدرت جذب لازم، قیمت محصولات کشاورزی در منطقه با کاهش همراه بوده و این موجب زیان دوباره کشاورزان و باغداران می‌شود (مجله کسب‌وکار سندبادسل، ۱۴۰۰). از بیان آنچه گذشت می‌توان به‌خوبی به اهمیت احداث سردخانه برای نگهداری از محصولات کشاورزی و غذایی پی برد و به‌درستی پاسخگویان نیز به این فرصت مهم اشاره کرده‌اند.

بر اساس نتایج پژوهش اولویت‌های برتر در زمینه فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه صنعتی در شهرستان مسجدسلیمان شامل: «گسترش صنایع

بخش وجود دارد، سهم ایران از تجارت جهانی گیاهان دارویی را کمتر از دو درصد برآورد می‌کنند. این در حالی است که برخی از کارشناسان ادعا می‌کنند که توسعه کشت و تولید گیاهان دارویی و مهم‌تر از آن فرآوری گیاهان دارویی می‌تواند جایگزین صنعت نفت شود (آهنگر و عصری، ۱۳۹۲). لذا به نظر می‌رسد تبادل فناوری با کشورهای توانمند در امر فرآوری گیاهان و خدمات انتقال فناوری می‌تواند تا حدود زیادی به توسعه فرآوری گیاهان دارویی در کشور و به‌طور خاص در شهرستان مسجدسلیمان منجر شود.

بر اساس نتایج این پژوهش مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی، خدماتی و صنعتی در شهرستان مسجدسلیمان شناسایی و معرفی شدند. لذا سیاست‌گذاران، مدیران و افراد جویای کار و کارآفرینان بالقوه در شهرستان مسجدسلیمان می‌توانند از این فرصت‌ها در جهت راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه بهره‌گیرند. در این راستا، پیشنهاد می‌شود که سازمان‌هایی نظیر پارک علم و فناوری، سازمان صنعت، معدن و تجارت و همچنین، جهاد کشاورزی در طی فراخوان‌هایی از سرمایه‌گذاران و افراد علاقه‌مند به اشتغال در شهرستان مسجدسلیمان دعوت کنند و آنان را در راستای سرمایه‌گذاری و راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه حمایت کنند. همچنین، لازم است این سازمان‌ها با تهیه و تدارک کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی مختلف به این افراد در راستای اشتغال در کسب‌وکارهای موردنظر کمک کنند. در نهایت، با توجه به اینکه در شهرها و استان‌های مختلف کشور، توان‌ها و قابلیت‌های متفاوتی وجود دارد، لذا قابلیت استفاده از نتایج این پژوهش در سایر مناطق کشور مورد تردید است؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود که این مطالعه در سایر مناطق کشور به‌منظور شناسایی فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه با هدف بهبود و ارتقای وضعیت اشتغال، کارآفرینی و در نهایت توسعه اقتصادی کشور طراحی و اجرا گردد.

پایین‌دستی پتروشیمی»، «گسترش صنایع پایین‌دستی کارخانه آلومینیوم» و «فرآوری گیاهان دارویی» بودند. در صنایع پتروشیمی در سال‌های گذشته، تأکید بیشتر در صنایع بالادستی بوده و به صنایع پایین‌دستی پتروشیمی توجه کافی نشده است. در حال حاضر حدود ۶۰ میلیارد دلار در صنایع بالادستی سرمایه‌گذاری شده است که با توجه به جمعیت شاغل در آن، به معنی ایجاد اشتغال در این صنعت با یک میلیون دلار به ازای هر یک نفر شغل هستند. درحالی‌که در صنایع پایین‌دستی پتروشیمی می‌توان با هر ۲۰ تا ۳۰ میلیون تومان یک شغل ایجاد کرد. در صنایع پتروشیمی ۲۰ میلیارد دلار صادرات داریم که با توجه به اینکه همگی آن‌ها در صنایع بالادستی هستند، به ازای هر یک کیلو تنها یک دلار عایدی داریم، این در حالی است که ارزش‌افزوده صنایع پایین‌دستی پتروشیمی ۲۰ برابر صنایع بالادستی است و واردات ما ۴ تا ۵ میلیون تن مواد پتروشیمی پایین‌دستی به ۲۰ میلیارد دلار می‌رسد که کیلویی ۴ دلار برای کشور تمام می‌شود که این موضوع آشکار می‌کند که سرمایه‌گذاری‌ها باید به‌سوی صنایع پایین‌دستی سوق داده شود (تاج‌الدینی، ۱۳۹۹)؛ بنابراین، با توجه به سرمایه‌گذاری کلان کشور در صنایع بالادست و وجود بستری مناسب در صنایع پایین‌دست، به دلیل نقش حساس این صنایع در ارزآوری و همچنین با عنایت به اهمیت صنایع پایین‌دستی به‌عنوان پل ارتباطی میان صنایع پتروشیمی و سایر صنایع، پاسخگویان نیز به‌درستی به دو فرصت مهم در بخش صنایع شهرستان مسجدسلیمان یعنی گسترش صنایع پایین‌دستی پتروشیمی و گسترش صنایع پایین‌دستی کارخانه آلومینیوم اشاره کردند. فرآوری گیاهان دارویی، سومین اولویت راه‌اندازی کسب‌وکارهای صنعتی در شهرستان مسجدسلیمان از نگاه افراد مورد مطالعه بود. در تشریح اهمیت این فرصت می‌توان گفت ایران با داشتن چندین هزار گونه گیاه دارویی از لحاظ تنوع گیاهی در دنیا جایگاه ویژه‌ای دارد و می‌تواند ظرفیت قابل‌توجهی برای به دست آوردن بازارهای جهانی در این زمینه داشته باشد اما کارشناسان با توجه به کاستی‌ها و مشکلاتی که در این

منابع

۱. احمدی، ف، نصیریانی، ن؛ و اباذری، پ. (۱۳۸۷). فن دلفی: ابزاری در تحقیق. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۸ (۱): ۱۸۵-۱۷۵.
۲. اکبری، مرتضی، رشادی، مریم سادات. پاداش، حمید، کریمی‌ان راوندی، محمد. (۱۳۹۸). شناسایی و اولویت‌بندی فرصت‌های کسب‌وکار در منطقه آزاد تجاری ارس. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۱ (۲)، ۳۰۶-۲۹۱.
۳. آهنگر، سمیه، عصری، فریدون. (۱۳۹۲). اهمیت و جایگاه فراوری گیاهان دارویی در ایران. سومین همایش ملی گیاهان دارویی، آمل، <https://civilica.com/doc/288297>
۴. بخشی، محمدرضا، فلکی، ملیحه، سیاهی، راضیه. (۱۳۹۶). بررسی فرصت‌ها و زمینه‌های کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان فردوس. اولین همایش ملی فرصت‌های نوین تولید و اشتغال بخش کشاورزی در شرق کشور (در راستای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی)، بیرجند.
۵. بنی‌اسدی، ندا، ثمری، داود، فرج‌اله حسینی، سید جمال. و امیدی نجف‌آبادی، مریم. (۱۴۰۱). نقش دانش بومی در توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی خرما با رویکرد مدیریت جامع نوآوری در استان کرمان. نوآوری و ارزش‌آفرینی، ۲۱ (۱۱): ۱۵۰-۱۳۵.
۶. پاشایی زاده، ح. (۱۳۸۶). نگاهی اجمالی به روش دلفی. پیک نور، ۶ (۲): ۷۹-۶۳.
۷. تاج‌الدینی، امیرحسین. (۱۳۹۹). صنایع پایین‌دستی پتروشیمی و اهمیت آن. پایگاه خبری تحلیل آینه جم، منتشر شده در اول اردیبهشت ۱۳۹۹.
۸. حسینی نیا، غلامحسین، مقدس فریمانی، شهرام، جلالوند، میلاد. (۱۳۹۸). شناسایی و اولویت‌بندی فرصت‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی (مورد مطالعه: شهرستان گلباف از توابع استان کرمان). کارآفرینی در کشاورزی، ۶ (۱): ۶۸-۵۳.
۹. حیدری، ساناز، مراد نژادی، همایون، صمیمحمدی، سمیره. (۱۴۰۰). شناسایی فرصت‌های کسب‌وکارهای خدماتی بخش کشاورزی (مورد مطالعه: تعاونی‌های روستایی استان ایلام). کارآفرینی در کشاورزی، ۸ (۱)، ۱۶-۱.
۱۰. خسروی پور، بهمن، سیاه‌پوش، عبدالرضا، مهدی کربلایی، زینب. (۱۳۹۴). اهمیت کشت گیاهان دارویی و تولید فرآورده‌های آن در کشاورزی. اولین همایش گیاهان دارویی و داروهای گیاهی، تهران، <https://civilica.com/doc/433399>
۱۱. رضائزاد، رضا، رفیعی، غلامرضا، بهرامیان، مهدی. (۱۳۹۲). پرورش ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان (*Oncorhynchus mykiss*) در قفس رهیافتی جهت افزایش تولید ملی آبزیان. دومین همایش ملی توسعه و پرورش ماهیان سرد آبی، ۱۰ و ۱۱ اردیبهشت، شهرکرد.
۱۲. ساروخانی، ب. (۱۳۸۳). دلفی کیفی، ابزار پژوهش در علوم اجتماعی. مطالعات زنان، ۲ (۴): ۱۲۱-۸۵.
۱۳. سامگیس، بنفشه. (۱۳۹۸). سوختن پایتخت نفت ایران در شعله‌های فقر به روایت آمار. ویژه‌نامه نوروزی روزنامه اعتماد، تاریخ انتشار ۱/۰۸/۱۳۹۸، شناسه مطلب: ۷۳۰۶.
۱۴. شیری، نعمت‌اله. (۱۳۹۹). شناسایی فرصت‌های راه‌اندازی تعاونی‌های دانشجویی در دانشگاه ایلام. طرح پژوهشی خاتمه یافته گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ایلام.
۱۵. شیری، نعمت‌اله، مرادنژادی، همایون، مهدی‌زاده، حسین. و صی‌محمدی، سمیره. (۱۴۰۰). فرصت‌های راه‌اندازی تعاونی‌های دانشجویی در دانشگاه ایلام: راهنمایی برای توسعه تعاونی‌های کشاورزی و خدماتی. تعاون و کشاورزی، ۱۰ (۳۹): ۹۶-۷۵.
۱۶. مجله کسب‌وکار سندبادسل. (۱۴۰۰). سردخانه، معضل بخش کشاورزی. انتشار یافته در دوم مردادماه ۱۴۰۰.
۱۷. مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). سالنامه آماری کشور ۱۳۹۵. ریاست جمهوری، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۱۸. مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). سالنامه آماری کشور ۱۳۹۵. ریاست جمهوری، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۱۹. نیک‌رفتار، طیبه، نصرتی فر، زهرا. (۱۳۹۶). تحلیل فرصت‌های کارآفرینی در گردشگری روستایی استان البرز. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۶، ۵۸-۴۵.
۲۰. وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۶). خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب‌وکار و اشتغال

27. Kirzner, Israel M. (2009). The alert and creative entrepreneur: a clarification. *Small Business Economics*, 32 (2), 145-152.
27. Munhall. P. L. (2011). *Nursing research: a qualitative perspective*. 5th ed. Sudbury, MA: Jones & Bartlett Learning.
28. Porter, M. E. (1985). *The Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. NY: Free Press.
29. Rais, M, Acharya, S, and Sharma, N. (2014). Food processing industry in India: S&T capability, skills and employment opportunities. *Journal of Rural Development*, 32(4): 451-478.
30. Tersoo, P. (2014). Agribusiness as a veritable tool for rural development in Nigeria. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, (14): 26-36.
31. Warner, L. A, Stubbs, E, Murphrey, T. P. and Huynh, P. (2016). Identification of the Competencies Needed to Apply Social Marketing to Extension Programming: Results of a Delphi Study. *Journal of Agricultural Education*, 57(2): 14-32.
32. Woodenberg, F. (1991). An evaluation of Delphi. *Technological Forecasting and Social Change Journal*, 40:131-150.
- پایدار (تکاپو) استان خوزستان. معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال، دبیرخانه طرح تکاپو، کد گزارش ۱۰۱۹-۹۶.
۲۱. یوسفی، علی، همایون‌فر، مهدی، یقه، عبدالعزیز. و اخوان‌فر، امیر. (۱۳۹۹). ارائه مدل زنجیره تأمین سبز محصولات لبنی با تأکید بر رضایت مشتریان: ترکیب رویکردهای مدلسازی ساختاری تفسیری و فرآیند تحلیل شبکه. نوآوری و ارزش‌آفرینی، ۱۸ (۹): ۱۶۶-۱۷۹.
22. Bosma, N. & Kelly, D. (2018/2019). *GEM Global Report 2018/2019*. Available at: <https://www.gemconsortium.org/report> (accessed February 7, 2019).
23. Gartner, W. B. Carter, N. & Hills, G. E. (2003). *The Language of Opportunity*. in: Steyaert, C. & Hjorth, D. (Ed). *Northampton New Movements of Entrepreneurship*, MA: Edward Elgar, 103-124.
24. *Global Entrepreneurship Monitor (GEM). Global Report (2016/2017)*.
25. Hellman, M. E. (2002). An overview of public key cryptography. *IEEE Communications Magazine*, 40 (5): 42-49.
26. Hsu, C. C. and Sandford, B. (2007). The delphi technique: making sense of consensus. *Practical assessment, research and evaluation*, 12 (10): 1-8.

